تشریح اهداف و چگونگی تدوین دایرةالمعارف فقه مقارن

حجج‌الاسلام‌والمسلمین داوودی، رستم‌نژاد و قدسی، سه نفر از اعضای اصلی تدوین دایرةالمعارف فقه مقارن که به سرپرستی آیةاللّه‌العظمی مکارم‌شیرازی در حال تدوین است، در گفت‌وگو با خبرنگار مرکز خبر حوزه، اهداف و چگونگی تدوین این دایرةالمعارف را تشریح کردند. متن این گفت‌وگو در ذیل تقدیم خوانندگان ارجمند می‌گردد.

✍ با توجه به این‌که حضرت آیةاللّه مکارم شیرازی از پیشتازان پژوهش‌های گروهی بوده‌اند، چه آثار و برکاتی در این کار دیده شده است؟

حجةالاسلام داوودی: می‌دانیم که ایشان از قبل انقلاب، کار گروهی در عرصه‌های علمی و تحقیقاتی را آغاز کرده‌اند و حتی کتاب فیلسوف‌نماها، به عنوان یکی از آثار بسیار مؤثر و ارزشمند در آن زمان، محصول یک کار جمعی بوده است و بعد هم بسیاری از کتاب‌های دیگر ایشان، به ویژه «تفسیر نمونه» به صورت گروهی انجام گرفته است، به گونه‌ای که در زمان تبعید به مهاباد و چابهار نیز اعضای گروه خدمت ایشان می‌رسیده‌اند و کارها را برای بررسی می‌دادند. توجه حضرت آیةاللّه مکارم شیرازی به کار گروهی، حتی در زمان غربت و تبعید، بیانگر اهمیت ایشان به این امر است و بارها فرموده‌اند که طبق تجربه، کارهای گروهی از تأثیر، استقبال و ماندگاری بیشتری برخوردار بوده است. ایشان به همین سبک و رویه در خصوص تفسیر موضوعی قرآن و نیز شرح نهج‌البلاغه ملتزم بودند. بر اساس همین تفکرات، تدوین دایرةالمعارف فقه مقارن نیز با اشراف ایشان آغاز شد.

✍ در چه سالی این کار آغاز شد؟

مقدمات این امر در تیر ماه سال ۱۳۸۱ آغاز شد و کارها با قوت ادامه یافت، به طوری که در سال ۱۳۸۶ به عنوان کتاب جمهوری اسلامی در بخش فقه و اصول برگزیده شد.

✍ چه ضرورتی برای تدوین این دایرةالمعارف احساس شده است؟

حجةالاسلام داوودی: گاهی با دوستان در جلسات بحث می‌شد که طرح یک سلسله مباحث فقهی به صورت نو و مستدل، به ویژه در خصوص مسایل مستحدثه ضروری است. هم‌چنین شخص حضرت آیةاللّه مکارم شیرازی فرمودند: یکی از علما این پیشنهاد را به ایشان داده است که دایرةالمعارف فقه مقارن تدوین گردد تا برتری فقه شیعه بر سایر مذاهب ثابت شود و آن عالم بزرگوار تأکید کرده‌اند که انجام این کار از سوی حضرت آیةاللّه مکارم شیرازی بسیار پسندیده است؛ لذا ایشان این طرح را با دوستان و محققان در میان گذاشته‌اند و پایه این کار ریخته شد.

✍ تدوین این دایرةالمعارف با چه هدف یا اهدافی آغاز شد؟

حجةالاسلام داوودی: چند هدف مهم در این کار در نظرگرفته شده است؛ یکی اثبات برتری فقه اسلامی بر قوانین وضعی و شریعت یهود و نصارا؛ چون بنا بر این است که در مباحث فقهی علاوه بر فقه مذاهب اسلامی بتوانیم به وضع حقوقی مطرح در جهان توجه شود و اگر در یک مسئله فقهی، یهود و نصارا هم مطلبی دارند آورده شود، تا جایگاه فقه غنی اسلام معلوم گردد؛ دومین هدف، معرفی فقه غنی اهل‌بیت علیهم‌السلام است، چون معتقدیم فقه اهل‌بیت علیهم‌السلام از غنای خاصی بین دیگر مذاهب اسلامی برخوردار است.

✍ یعنی می‌خواهید فقه اهل بیت علیهم‌السلام را به جهان اسلام معرفی کنید؟

حجةالاسلام داوودی: بله.

✍ با توجه به این‌که این دایرةالمعارف به زبان فارسی در حال تدوین است؛ به نظر شما این امر اتفاق خواهد افتاد؟

حجةالاسلام داوودی: دو نکته اینجا مطرح است؛ اولاً این‌که دانشمندان و علمای زیادی از مذاهب اربعه به زبان فارسی آشنایی دارند و می‌توانند از این دایرةالمعارف بهره‌مند شوند. نکته دیگر این است که ترجمه این اثر به زبان عربی، امری لازم است که هم‌زمان با تدوین آن به زبان فارسی در حال انجام می‌باشد؛ یعنی بعد از چاپ هر مرحله، ترجمه به زبان عربی انجام می‌گیرد.

✍ آیا ترجمه به زبان‌های دیگر هم در دستور کار قرار گرفته است؟

حجةالاسلام داوودی: خیر. در حال حاضر برنامه‌ای نداریم، منتها در صورت استقبال می‌توان آن را به زبان‌های دیگر ترجمه کرد.

✍ روش کار و ترتیب مباحث در این دایرةالمعارف چگونه است؟

حجةالاسلام داوودی: شیوه کار به این صورت است که مطابق فتاوای مشهور شیعه و مذاهب اربعه عمل می‌شود و برخلاف برخی از دایرةالمعارف‌ها تنها نقل قول نمی‌کنیم، بلکه استدلال‌ها را هم می‌آوریم. علاوه بر این نظرات، مطالب تازه و مستدلی که به ذهن محققان آمده است، آورده می‌شود.

✍ روش شما الفبایی است؟

حجةالاسلام داوودی: خیر، ابوابی است؛ البته بنا نداریم ابواب فقهی را از کتاب الطهارة شروع و به کتاب الدیات ختم نماییم، بلکه نظر حضرت آیةاللّه مکارم‌شیرازی این است که ببینیم کدامیک از این ابواب و مباحث از اهمیت بیشتری برخوردار است. از همین رو، مباحث اقتصادی در اولویت قرار گرفته است و پس از آن مباحث سیاسی و حکومتی است.

✍ چرا مباحث اقتصادی را در اولویت نخست قرار دادید؟

حجةالاسلام داوودی: هم جهان معاصر درگیر آن است و هم کشور ما به آن نیاز دارد که توضیح بیشتر در این زمینه را جناب حجةالاسلام رستم‌نژاد ارائه خواهد داد.

✍ با توجه به ابوابی بودن کار، تدوین فهرست الفبایی هم مد نظر شما هست؟

حجةالاسلام داوودی: بله. بنای ما بر این است که هر مرحله‌ای که چاپ شد، دارای نمایه و فهرست باشد و زمانی هم‌کار تمام شد فهرست الفبای تمام آن نیز خواهد آمد.

✍ آیا به جز امامیه و مذاهب اربعه، به آرای دیگر مذاهب و فرقه‌های اسلامی نیز توجه می‌شود؟

حجةالاسلام داوودی: با توجه به این‌که دیگر مذاهب در جهان اسلام از اعتبار قابل توجهی برخوردار نیستند اشاره نکرده‌ایم، مگر در جاهای حساس که اگر نکته مهمی باشد اشاره می‌کنیم.

✍ چند پژوهشگر در تدوین دایرةالمعارف فقه مقارن همکاری می‌کنند؟

حجةالاسلام داوودی: در جلد اول، ۱۵ نفر نویسنده بودند؛ ۷ نفر دستیار و یک نفر ویراستار. البته این مباحث بعد از تدوین، سطر به سطر خدمت حضرت آیةاللّه مکارم‌شیرازی خوانده شد و ایشان اشراف کامل داشتند و در جلد دوم، حدود ۲۰ نفر نویسنده همکاری می‌کنند.

✍ با توجه به این‌که جلد اول مقدمه و معرفی کار بوده و در واقع جلد دوم آغاز رسمی طرح مباحث فقهی است، بفرمایید مباحث در جلد دوم به چه شکلی است؟

حجةالاسلام رستم‌نژاد: جلد دوم، محتوای اقتصاد اسلامی می‌باشد که دارای دو قسمت است؛ در بخش اول که اختصاص به مباحث مقدماتی دارد، ۱۵ مقاله در مباحث مختلف، از جمله ارکان چهارگانه اقتصاد اسلامی، فقر و طرق مبارزه با آن در اسلام، مال‌اندوزی و کنز از دیدگاه اسلام، حاکمیت اخلاق بر نظام اقتصادی اسلام، مسایل مستحدثه در اقتصاد اسلامی و... آمده است. در بخش دوم، به طور مستقیم مباحث فقهی اقتصادی آمده است و با مکاسب محرمه آغاز شده است که در آن مباحثی، چون غش در معامله، بیع مصحف، رشوه، خرید و فروش ابزار گناه، اخذ اجرت برای واجبات و مستحبات، تکسب به سحر و... مورد بررسی قرار گرفته است.

✍ به نظر شما این جلد از جامعیت مناسبی در مباحث اقتصاد اسلامی برخوردار است، یا تنها به آنچه داریم اکتفا شده است؟

حجةالاسلام رستم‌نژاد: مباحث طرح شده در بخش اول را اصلا نداشته‌ایم، زیرا این بخش مبانی و خطوط اصلی اقتصادی اسلامی را ترسیم کرده و هیچ کدام آنها در کتب معمول فقهی نیامده است.

✍ برای تدوین این جلد، با انجمن اقتصاد اسلامی حوزه هم همکاری داشته‌اید؟

حجةالاسلام رستم‌نژاد: بله؛ ما در حد ارائه بعضی از مقالات به آنها و نظرخواهی از برخی دوستان، با انجمن اقتصاد اسلامی حوزه و دیگر لجنه‌های حوزوی همکاری داشته‌ایم.

✍ در موضوعات و ابواب، تنها طرح بحث کرده‌اید یا نتیجه‌گیری هم شده است؟

حجةالاسلام رستم‌نژاد: شیوه کار در این دایرةالمعارف با سایر دایرةالمعارف‌ها که فقط گزارش می‌دهند، بسیار فرق می‌کند و تفاوت اساسی دارد.

✍ چه تفاوتی دارد؟

حجةالاسلام رستم‌نژاد: ما پس از بیان اقوال و ادله، نظر نهایی خود را نیز با طرح استدلال‌ها اعلام می‌نماییم.

✍ چقدر به اصل بی‌طرفی در این خصوص پایبند هستید؟

حجةالاسلام رستم‌نژاد: ما ادله و استدلال‌های همه را می‌آوریم، منتها با توجه به غنای فقه اهل‌بیت علیهم‌السلام خواننده خود به خود به این نتیجه می‌رسد که کدام دیدگاه برتری است.

✍ به نظر شما با این روش، دانشگاه‌ها و مجامع علمی اهل سنت از این دایرةالمعارف استقبال می‌کنند؟

ما به گونه‌ای بحث نکرده‌ایم که استقبال نکنند، چون استدلال‌های آنها آمده است و بحث کاملاً علمی است.

✍ آیا تا به حال به مواردی رسیده‌اید که مثلا فلان نظر مشهور فقهای امامیه، در برابر نظریه مشابه از سوی فقهای اهل سنت، از ضعف استدلال برخوردار باشد؟

حجةالاسلام رستم‌نژاد: تاکنون به موارد این چنینی نرسیده‌ایم، ولی عکس آن را داشته‌ایم که در یکی از مقالات به نام فقه اسلامی در صحنه بین‌الملل و تعامل مسائل فقهی با یکدیگر حدود بیست مورد در مباحث مختلف هم‌چون ارث، رضاع و کلاله استحصا کرده‌ایم که علمای بزرگ اهل سنت گفته‌اند: ما در فلان مسئله از فقه شیعه پیروی کرده‌ایم و علاوه بر این، قوانین مدنی کشورشان را نیز بر اساس آن تدوین کرده‌اند.

الحمدللّه فقه شیعه به اندازه‌ای قوی است که تاکنون به چنان مواردی که اشاره گردید، نرسیدیم، اما اگر برسیم نحن ابناءالدلیل و به طور جدی تابع دلیل هستیم.

✍ در جلد دوم چگونه به مسایل روز توجه داشتید؟

در هر بخشی که وارد شویم به مصادیق روز توجه داریم؛ مثلا مصادیق فروش سلاح به بیگانه در زمان فعلی با عصر شیخ انصاری فرق می‌کند. هم‌چنین یکی از مسایل ما، حل مسایل مستحدثه در نظام اقتصاد اسلامی است که جداگانه بحث می‌شود.

✍ با توجه به تشتت آرای فقهای امامیه در خصوص مسایل اقتصادی، به ویژه مسایل روز، نوک پیکان نتیجه‌گیری‌هایتان آرای فقهی حضرت آیةاللّه مکارم شیرازی است؟

حجةالاسلام رستم‌نژاد: نه، آرای مشهور است. ما اصلا در مباحث شخص‌محور نیستیم، بلکه آرای مشهور را در نظر می‌گیریم و در این مباحث اقتصادی، اختلافات چشم‌گیر بین فقهای امامیه وجود ندارد.

✍ اشراف حضرت آیةاللّه مکارم‌شیرازی به کار چگونه است؟

حجةالاسلام رستم‌نژاد: تمام مقالاتی که از فیلتر ارزیابی می‌گذرد، در خدمت ایشان سطر به سطر خوانده می‌شود و ایشان گاهی مطالب را

اضافه می‌کنند یا خواستار مطالعه و تتبع بیشتر می‌شوند و ایشان کاملا به کار آشنایی دارند.

✍ با توجه به این‌که این مقالات توسط افراد مختلف نگاشته می‌شود، آیا در نهایت به منظور انسجام روانی نوشته‌ها، متون توسط یک نفر بازنویسی می‌شود؟

ما قبل از سفارش مقاله، سطح دانش و آگاهی فرد مورد نظر و قلم او را مورد ارزیابی قرار می‌دهیم. البته برخی اصلاحات هم پس از نگارش مقاله صورت می‌گیرد و در نهایت به ویراستار سپرده می‌شود.

✍ آیا خروجی فعلی دایرةالمعارف را به محافل علمی داده‌اید؟ بازخوردها چه بوده است؟

حجةالاسلام داوودی: از همان آغاز که جلد اول دایرةالمعارف چاپ شد، حضرت آیةاللّه مکارم شیرازی گفتند: که برای اساتید و مراکز علمی در حوزه و دانشگاه ارسال شود. حتی رئیس و محققان پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، برای نقد دایرةالمعارف اعلام آمادگی کردند که از سوی این مجموعه استقبال شد و همین‌جا عرض می‌کنیم که آماده انتقادات و نظرات شخصیت‌ها و مجموعه‌های علمی هستیم.

نکته دیگر این‌که شمارگان انتشار این مجلد ۲هزار نسخه بود که تمام شد و هم‌اکنون به عنوان یک کتاب مرجع برای تدوین پایان‌نامه و پژوهش‌های، علمی مورد استفاده قرار می‌گیرد، زیرا هم منتسب به حضرت آیةاللّه مکارم شیرازی است و هم از قلم روانی برخوردار می‌باشد.

حجةالاسلام رستم‌نژاد: افزون بر مباحث تحقیقاتی، برخی مراکز هم‌چون دانشگاه مذاهب اسلامی، از این دایرةالمعارف به عنوان واحدهای درسی استفاده می‌کنند.

✍ آیا حوزه‌های علمیه اهل سنت، از این آثار استقبال کرده‌اند؟

حجةالاسلام داوودی: اطلاعی از این امر نداریم، چون هنوز جلد دوم که به صورت مقارن بحث‌ها را مطرح کرده، منتشر نشده است. طبعاً در صورت انتشار و به ویژه ترجمه آن به زبان عربی، شاهد استقبال خوبی خواهیم بود.

> **چند هدف مهم در این کار در نظرگرفته شده است؛ یکی اثبات برتری فقه اسلامی بر قوانین وضعی وشریعت یهود و نصارا؛ چون بنا بر این است که در مباحث فقهی علاوه بر فقه مذاهب اسلامی بتوانیم به وضع حقوقی مطرح در جهان توجه شود و اگر در یک مسئله فقهی، یهود و نصارا هم مطلبی دارند آورده شود، تا جایگاه فقه غنی اسلام معلوم گردد؛ دومین هدف، معرفی فقه غنی اهل‌بیت علیهم‌السلام است، چون معتقدیم فقه اهل‌بیت علیهم‌السلام از غنای خاصی بین دیگر مذاهب اسلامی برخوردار است.**
>
> **شیوه کار به این صورت است که مطابق فتاوای مشهور شیعه و مذاهب اربعه عمل می‌شود و برخلاف برخی از دایرةالمعارف‌ها تنها نقل قول نمی‌کنیم، بلکه استدلال‌ها را هم می‌آوریم. علاوه بر این نظرات، مطالب تازه و مستدلی که به ذهن محققان آمده است، آورده می‌شود.**

✍ حوزه‌های علمیه ما تا چه حد با فقه مقارن آشنا هستند؟

حجةالاسلام رستم‌نژاد: حوزه‌های علمیه در این زمینه دوره‌های پرفراز و نشیبی را طی کرده‌اند. در دوران‌هایی چون دوره شیخ طوسی، در حوزه‌های شیعی همه مذاهب تدریس می‌شده و دارای کرسی بوده‌اند و فقه شیعه ناظر به فقه اهل سنت بوده است، ولی بعد از آن حوزه‌های علمیه مقداری از این موضوع و بحث فاصله گرفتند که این فاصله در حوزه‌های اهل سنت بیشتر از حوزه‌های شیعی بود. در عصر حاضر، در حوزه‌های شیعه به صورت گسترده و وسیعی این مباحث به طور جدی مطرح بود و هست و در میان اهل سنت هم این اتفاق افتاده است؛ مثلا «موسوعه فقهی کویتیه» با نگاه به فقه شیعه تدوین شده است و برخی موسوعه‌ها و فقه مقارن‌ها نیز نگاشته شده است.

✍ بفرمایید که دایرةالمعارف فقه مقارن چه نقشی در تسهیل تصمیم‌گیری‌های فقهی دارد؟

حجةالاسلام رستم‌نژاد: قطعا و به‌طور طبیعی، وقتی فردی با توجه به تمام جوانب به نتیجه برسد، از نظر و نتیجه دقیق‌تری نسبت به فردی که این‌گونه عمل نکرده، برخوردار است.

اساسا یکی از مسایلی که در فقه مطرح است، این می باشد که فقیه غیر از مراجعه به آیات، روایات و توجه به دلالات، باید به اقوال فقها نیز توجه داشته باشد و این کمک می‌کند که انسان به قول مطمئن‌تری دست یابد. الان کتاب‌های فقهی شیعه، به دلیل این که ناظر به مذاهب اهل سنت تدوین شده است، از پختگی قابل توجهی برخوردار است.

✍ نگارش فقه مقارن از چه پیشینه‌ای در مجامع اهل سنت برخوردار است؟

حجةالاسلام قدسی: کتاب‌های فراوانی در این‌باره نوشته شده است؛ «الفقه المذاهب الاربعه» جزایری از کتاب‌های معروف است که اخیرا دو تن از فقهای شیعه، فقه امامیه را به آن ضمیمه کرده‌اند و در پنج جلد چاپ شده است. «موسوعة الفقه الاسلامی و ادلته» هم جزو جدیدترین دایرهالمعارف‌هایی است که نگاشته شده است. «موسوعه فقه اسلامی مقارن» متعلق به جمال عبدالناصر نیز در این زمینه تدوین شده است.

✍ آیا در این موسوعه‌ها به طور بایسته به فقه امامیه توجه شده است؟

حجةالاسلام قدسی: متأسفانه خیر و نوعاً محصور در مذاهب اربعه است و ما فقه مقارنی که از سوی علمای اهل‌سنت نوشته شده باشد و خودشان آرای فقه شیعه را مطرح کرده باشند، نداریم. در این میان تنها می‌توان به «الفقه علی المذاهب الخمسه» محمدجواد مغنیه اشاره کنیم که کتاب ایشان تنها بیان فتواست و استدلال‌ها را نیاورده است. البته این را هم لازم است عرض کنیم که در موسوعه جمال عبدالناصر، به اجمال به فقه شیعه، تحت عنوان «مذهب الامامیه» اشاره شده است، اما در غالب موسوعه‌های فقهی اهل سنت، نگاهی به فقه شیعه نشده است.

✍ علت این کم لطفی چیست؟

حجةالاسلام قدسی: من یک خاطره را عرض کنم؛ آیةاللّه سیدمحمود هاشمی شاهرودی، چندسال پیش در یکی از جلسات درس خارج خود، این نکته را گفتند که وقتی کویتی‌ها قبل از انقلاب ایران، مشغول تدوین موسوعه فقهی کویتیه شدند، طرح اولیه خود را برای مرحوم شهید (آیةاللّه سیدمحمدباقر صدر) فرستادند و شهید صدر هم خیلی خوشحال شده و نظرات خود را برای شیوه و اسلوب تدوین موسوعه ارائه کرده بود و آنها با نگاه به فقه شیعه، تدوین موسوعه را شروع کرده بودند، اما با پیروزی انقلاب ایران و مسایل سیاسی و خطری که دشمنان در ارتباط با شیعه مطرح نمودند، آنها دیدگاه‌های شیعه را از این موسوعه بزرگ حذف کردند!

✍ خصیصه و وجه تمایز دایرةالمعارف فقه مقارن نسبت به مجموعه‌های مشابه آن چیست؟

حجةالاسلام قدسی: صرف‌نظر از این‌که به همه مذاهب مطرح اسلامی توجه دارد، قوانین وضعی دنیای معاصر را مطرح می‌کند و حتی به فقه سایر ادیان هم اشاره دارد. البته خصایص دیگری هم هست که دوستان به آن اشاره کردند.

✍ فقه اسلامی چه برتری‌هایی نسبت به حقوق وضعی دنیای معاصر دارد؟

حجةالاسلام قدسی: یکی این‌که فقه اسلامی، انعکاسی از خالق عقل بر عقل است، چون قوانین اسلام از سوی خالق عقل آمده است، اما قوانین وضعی دنیا توسط عقل که مخلوق این خالق است تدوین شده است. نکته دوم هماهنگی فقه اسلامی با فطرت است که ما در جلد اول شواهد عینی جالبی را در این زمینه ذکر کرده‌ایم، اما قوانین وضعی دنیا به جهت قصوراتی که عقل در برخی مجالات دارد، بعضا به خطا می‌رود و ممکن است قانونی تصویب شود که صددرصد با نظرات انسانی مخالف است، مانند هم‌جنس‌بازی.

نکته بعدی، فراگیر بودن فقه اسلامی نسبت به همه نیازهاست؛ یعنی تمام نیازهای انسانی را در زمینه‌های مختلف شامل می‌شود و از جامعیت خاصی برخوردار است و فقه، شامل حوزه فرد و اجتماع می‌شود. آمیختگی فقه و اخلاق نیز از دیگر ویژگی‌های فقه اسلامی است. ما در این دایرةالمعارف فقه مقارن، مباحثی از فقه را آورده‌ایم که کاملا تنیده و آمیخته با مباحث اخلاقی است.

نکته بعدی تأکید بر ضمانت اجراست که ضامن اجرا در قوانین اسلامی، منحصر در دولت و حکومت و قوه قهریه نیست، بلکه دو نوع ضمانت اجرایی ـ یعنی آحاد مسلمانان از حیث اجرای امر به معروف و نهی از منکر و دیگری، باورهای اعتقادی و اخلاقی و حس بازدارندگی ـ در فقه اسلامی مطرح است.

مسئله دیگر، کاربردی بودن قوانین اسلامی است؛ به این معنا که ضمن دقت و جامعیت، در مقام اجرا دست‌وپاگیر نیست و از بوروکراسی و هم‌چنین تشکیلات عریض و طویل اداری به دور است.

سهل و ممتنع بودن احکام اسلامی نیز مد نظر است؛ یعنی این مسئله در نحوه مقرراتی که برای اثبات برخی جرم‌ها مثل، سرقت و اعمال منافی عفت آمده، کاملا بروز کرده است؛ یعنی در عین حال که بازدارنده است تعداد قلیلی را پیدا می‌کنید که حد قتل و رجم درباره اینها اثبات شود.

نکته آخر این‌که ما در دایرةالمعارف فقه مقارن، پیامدهای سوء برخی از قوانین وضعی دنیای معاصر را طبق آمار آورده‌ایم.

✍ به اجمال بفرمایید که فقه امامیه از چه ویژگی‌هایی در برابر فقه عامه برخوردار است؟

حجةالاسلام قدسی: در درجه اول، همان جامعیتی که ما درباره فقه اسلامی به طور کلی مطرح کردیم، درباره فقه شیعه نسبت به سایر مذاهب مطرح است، چون امامیه معتقد است که شریعت، هم در مقام ثبوت و هم در مقام اثبات، کامل است و نتیجه این اعتقاد این است که در هیچ زمینه‌ای هیچ کمبودی نداریم.

برادران اهل سنت، رحلت رسول گرامی صلی‌اللّه‌علیه‌وآله اسلام را زمان انقطاع تبلیغ و ابلاغ می‌دانند، در حالی که ما معتقدیم بیش از دو قرن، زمان ابلاغ قوانین اسلامی است و حتی حضرت حجت عجل‌اللّه‌تعالی‌فرجه‌الشریف هم در مقام تبلیغ برآمد و مسایلی فقهی از جانب آن حضرت ابلاغ شد؛ از همین روی، ما معتقدیم که هم در لوح محفوظ و در مقام نفس‌الامر، همه قوانین وضع شده است و هم این‌که این روند نیست که در همان لوح محفوظ باقی مانده باشد و ابلاغ نشده باشد.

ذکر این نکته ضروری است که این اعتقاد به این معنا نیست که پیامبر اکرم صلی‌اللّه‌علیه‌وآله در مقام ابلاغ و تبلیغ، چیزی کم گذاشته باشند، بلکه طبق قاعده‌ای که بر اساس حدیث ثقلین بیان کرده‌اند، گویی تمام مسایلی را که ائمه اطهار علیهم‌السلام مطرح کرده‌اند، خود رسول خدا صلی‌اللّه‌علیه‌وآله بیان کرده است و به دلیل عدم اعتقاد برادران اهل سنت به این مسئله، با کمبودها و خلاهایی مواجه شده‌اند و مشکلات فراوانی برای آنها به وجود آمده است؛ به خصوص این‌که مسئله منع حدیث موجب شد که سنت رسول گرامی اسلام صلی‌اللّه‌علیه‌وآله به‌طور شایسته و بایسته در دسترس مردم قرار نگیرد. این اولین نکته درباره ویژگی فقه امامیه است که فوق‌العاده اهمیت دارد و برکات فراوانی هم بر این جامعیت مترتب می‌شود، چنانچه مضرات و توالی فاسده فراوانی هم برعدم جامعیت، مترتب خواهد شد و این مسئله فرصت بیشتری را برای بررسی تمام جوانب آن می‌طلبد.

نکته دوم، کار آمدی فقه شیعه است و وقتی که شریعت جامع و جاودانه باشد و اصول و کلیات آن در طول دو قرن بیان شده باشد و باب اجتهاد نیز منفتح باشد و نیز بحث تقلید از مجتهد زنده مطرح باشد، کارآمدی فقه شیعه روشن می‌شود و این‌گونه نخواهد بود که دست مجتهد به دلیل عدم دست‌یابی به واقع، یا از باب قصور در مقام ثبوت یا قصور در مقام اثبات یا هر دو، از نصوص و کلیات خالی باشد و مجبور باشد که به ظنیات و آرای شخصیه مراجعه کند و نظر وی نتیجه عقل ناقص بشری شود، چون طبیعتا قصور در مقام ثبوت و اثبات، کار را به اینجا می‌کشاند؛ یعنی عالم سنی وقتی معتقد باشد که احکام جعل نشده یا اگر جعل شده، همه‌اش بیان نشده است و از سوی دیگر بسیاری، از جزئیات و احکام در قرآن نیامده باشد، چاره‌ای ندارد که برود سراغ قیاس، استحسان و حرف‌هایی که به آن مبتلا هستند و بالاخره نتیجه این می‌شود که آنهامبتلا به همان مشکلی می‌شوند که ما در رابطه با قوانین بشری مطرح کردیم.

نکته سوم و ویژگی سوم برای فقه شیعه، موضعی است که شیعه در ارتباط با دلیل عقل دارد. شیعه، معتقد است که مدرکات عقل، اعم از نظری و عملی به شرطی حجت است که قطعی و یقینی باشد و مدرکات قطعی عقل در سه زمینه متصور است: اولاً مدرکاتی که در واقع صغرای دلالت در خطاب قرار می‌گیرد و آن مدرکاتی است که مربوطه به کشف علاقات و روابط بین احکام است که از آن در اصول تعبیر به «غیرمستقلات عقلیه» می‌شود. قسم دوم جایی است که شک در حکم شرعی داشته باشیم و دست ما از حکم واقعی کوتاه باشد و با تعیین وظیفه عملی، عقل می‌آید و حکم به برائت، تخییر و... می‌کند که در اصول، تعببیر به اصول عملیه عقلیه می‌شود. قسم سوم هم که از مستقلات عقلیه است، قضایای عقلیه‌ای است که در واقع به قبح ظلم و حسن عدل برمی‌گردد. مثلا در بحث طلاق که آن را به طور مطلق در اختیار «من بیده الساق» ـ یعنی شوهر قرار دهیم ـ بعضی از فقها گفته‌اند که این در مواردی که شوهر قصد ایذای همسر را دارد و با طلاق ندادن می‌خواهد وی را زجرکش کند، ظلم در حق همسر است و عقل، این را قبیح می‌داند.

گفت‌وگو: حسن صدرایی‌عارف

رئیس انجمن استعدادهای برتر ایران

حوزه، مسایل اعتقادی نانو را بررسی کند

رئیس انجمن استعدادهای برتر ایران گفت: اگر حوزه‌های علمیه به شناسایی و پاسخ‌گویی در مورد مسایل اعتقادی نانوتکنولوژی و سلول‌های بنیادی نپردازند، به زودی سیلی از شبهات و پرسش‌های بی‌پاسخ در میان مردم شکل خواهد گرفت.

به گزارش مرکز خبر حوزه، دکتر صفدر زارع در جمع مدیران و کارکنان معاونت پژوهشی مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خواهران، در نشست آشنایی با مفاهیم و مبانی نانوتکنولوژی و سلول‌های بنیادی، با بیان این‌که فناوری نانو از حدود ۱۰ سال قبل در ایران شکل گرفته است، تصریح کرد: نگاه فقه به این موضوع، بسیار قابل تأمل و ضروری است.

رئیس انجمن استعدادهای برتر ایران، با بیان این‌که رشد ایران در زمینه فناوری‌های نوین، بسیار مناسب بوده است، اظهار داشت: در این زمینه فعالیت‌های مناسبی صورت گرفته است و امروز ایران در جمع ۲۰ کشور اول جهان در این عرصه است.

وی با اشاره به توسعه چشمگیر فناوری‌های نوین خاطرنشان کرد: پیشرفت تکنولوژی در ایران نیز مستلزم فراگیری این علوم و به‌کار بستن آن‌ها در صنایع مختلف است. رئیس انجمن استعدادهای برتر ایران، نانوتکنولوژی را مسیری برای اثبات هویت ملی دانست و اضافه کرد: اگر قرار باشد تنها در دانشگاه‌ها به این موضوع پرداخته شود، در سایر حوزه‌ها در مورد آن، سؤالات بی‌پاسخ بسیاری به وجود می‌آید.

دکتر زارع خاطرنشان کرد: اگر دنیا محصولات جدید را با تکنولوژی نانو تولید کند، صنعت امروز بی‌فایده، ناکارآمد و بی‌اثر خواهد شد. وی با اشاره به برخی کاربردهای فناوری نانو در تولید رایانه‌ها، مواد نساجی، وسایل منزل، پزشکی، انرژی و محیط زیست، حمل و نقل و امنیت ملی و صنایع فضایی، ادامه داد: اگر کشوری نتواند سهمی از دنیای نانو داشته باشد، در آینده دیگر نیازی به جنگ برای تصرف و تسلط بر آن نخواهد بود.

رئیس انجمن استعدادهای برتر ایران تصریح کرد: امروز هزار و ۵۴۰ شرکت تحقیقاتی و تجاری در سراسر جهان و ۵۹۰ دانشگاه در ژاپن، اروپا و آمریکا در این زمینه تحقیق می‌کنند.

وی افزود: دانشمندان پیش‌بینی کرده‌اند در پایان هزاره سوم، انسان‌ها در بدن خود انواع لوازم مصنوعی و دیجیتالی داشته باشند. رئیس انجمن استعدادهای برتر ایران، از آمادگی انجمن استعدادهای برتر ایران برای برگزاری نشست‌های مشابه در حوزه‌های علمیه، برای آگاهی‌بخشی در زمینه فناوری نانو و سلول‌های بنیادی خبر داد.

در این نشست آقای محمود خالقی، معاون پژوهش مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خواهران نیز ضمن اظهار خرسندی از برگزاری این نشست، به منظور موضوع‌شناسی فناوری‌های نوین اظهار امیدواری کرد، از ظرفیت حوزه‌های علمیه به منظور بازشناسی مسایل فقهی این علوم، استفاده شود تا از ایجاد یک‌باره انبوه سؤالات فقهی بی‌پاسخ در سطح جامعه، جلوگیری شود.

راه‌اندازی رسمی پایگاه اطلاع‌رسانی حوزه خراسان

پایگاه اطلاع رسانی حوزه خراسان، به صورت رسمی راه اندازی شد.

حجةالاسلام علی روشندل، مسئول روابط عمومی حوزه علمیه خراسان، به خبرنگار مرکز خبرحوزه در مشهد گفت: پایگاه اطلاع‌رسانی این حوزه به صورت رسمی، فعال شده و به اطلاع رسانی در زمینه‌های مختلف حوزوی پرداخته است.

وی با بیان این که در این پایگاه، علاوه بر اطلاع رسانی، اخبار مرکز مدیریت حوزه علمیه خراسان، مراکز، مدارس و پورتال طلاب و کارکنان، به منظور برقراری ارتباط سریع‌تر و به موقع نیز گنجانده شده است، خاطرنشان کرد: طلاب و روحانیون حوزه علمیه خراسان می‌توانند با در اختیار داشتن رمز عبور و نام کاربری، از کارنامه آموزشی خود مطلع و یا با بخش‌ها و مدیریت‌های مختلف مرکز مدیریت این حوزه مرتبط شوند.

حجةالاسلام روشندل، به لینک‌های مختلف این پایگاه اشاره کرد و اظهار داشت: ساختار سازمانی، آرشیو اخبار، اطلاعات طلاب، پایان‌نامه‌ها و نیز پیشنهادات و انتقادات، از جمله امکاناتی است که طلاب و روحانیون می‌توانند از آن استفاده نمایند.

مسئول روابط عمومی حوزه علمیه خراسان، لینک‌های فعالیت، گزارش، اطلاعیه و بیانیه مدیریت‌ها، دفاتر و مراکز و مدارس حوزه علمیه خراسان را از دیگر امکانات این پایگاه ذکر نمود و اظهار امیدواری کرد، از سال آینده انتخاب درس، ثبت نمره و تمام امور آموزشی و اداری طلاب و روحانیون این حوزه، از طریق این پایگاه انجام شود.

پذیرش سطح ۴ حوزه ویژه خواهران

سرپرست مرکز آموزش‌های علوم اسلامی دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، از پذیرش سطح ۴ حوزوی دوره درس خارج فقه و اصول با تأکید بر مسایل زنان خبر داد.

به گزارش روابط عمومی این دفتر حجةالاسلام عبدالواحد بامری گفت: مدرسه علمیه معصومیه خواهران، با مجوز مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خواهران و مصوبه شورای عالی آموزش دفتر تبلیغات اسلامی، از میان خواهران واجد شرایط در مقطع سطح چهار حوزوی، طلبه می‌پذیرد.

سرپرست مرکز آموزش‌های علوم اسلامی دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، پرورش بانوان محقق در زمینه تحقیقات تخصصی زنان، تربیت مدرسان سطوح عالی حوزه، ارتقای سطح علمی اساتید مدرسه علمیه معصومیه خواهران و مراکز آموزشی حوزه و... را از مهم‌ترین اهداف برگزاری این دوره است.

حجةالاسلام بامری، در خصوص شرایط و مدارک پذیرش طلاب گفت: داشتن گواهینامه پایان دوره سطح سه نظام قدیم مورد تأیید شورای عالی حوزه علمیه قم، احراز صلاحیت علمی برای ورود به دوره، داشتن حداکثر سن ۴۵ سال تمام و سپردن تعهد برای انجام خدمت در معاونت آموزش دفتر به میزان طول دوره، از جمله شرایط و مدارک پذیرش در این دوره است.

وی به امتیازات این دوره اشاره کرد و اظهارداشت: ارائه گواهی سطح چهار از سوی مرکز مدیریت خواهران حوزه علمیه قم و هم‌چنین بهره‌گیری از بانک اطلاعات و کتابخانه، از امتیازات این دوره خواهد بود.

سرپرست مرکز آموزش‌های علوم اسلامی دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم تصریح کرد: زمان ثبت‌نام سطح چهار حوزه، تا ۲۰ بهمن ادامه دارد و زمان مصاحبه نیز ۲۶ بهمن لغایت سوم اسفند است.

وی گفت: علاقمندان برای دریافت فرم ثبت‌نام می‌توانند به نشانی: قم، بلوارامین، سه راه سالاریه، مدرسه علمیه معصومیه خواهران، بلوک سوم، طبقه همکف، واحد پذیرش مراجعه و یا با شماره تلفن ۲۹۱۰۱۰۵-۰۲۵۱، داخلی ۲۵۸ تماس بگیرند.

حجةالاسلام بامری در پایان به مواد امتحانی اشاره کرد و گفت: کفایةالاصول مرحوم آخوند خراسانی و کل مکاسب مرحوم شیخ انصاری، از جمله موارد امتحانی است.